

Raul Narits 70

Minu esimene mälestus professor Raul Naritsast pärineb kevadest 1993, kui Tartu Ülikooli peahoones toimus abiturientidele ülikooliga tutvumise päev ja oli võimalik kohtuda ka õigusteaduskonna juhtivate õppejõududega. Sõitsin siis minagi Abja-Paluojaalt liinibussiga Tartu ja korraga olin ülikooli aulas koos suure hulga teiste juurahuvilistega. Kes oleks selles ajahetkes osanud mõelda, et nende enesekindlate ja samas nii ebakindlate gümnasistide seas on ka tulevased ministrid, õiguskantslerid, riigikohtunikud, õppejõud jne. Raul Naritsa esinemisest mäletan umbkaudu järgmist mõttelõnga: te olete nüüd siin kõik enda arvates väga targad abiturientid juba, aga ülikooli õigusteaduskond avab teile ikkagi ka täiesti uusi teadmisi ja maailmu. Seejuures näitas ta enda kõrval asetsenud klaverile ja esitas retoorilise küsimuse: kuidas me episteemilises mõttes saame teada, kas see ikkagi on üldse klaver? See pisut ootamatu käik avaldas mulle muljet küll, sest Abja-Paluoja üldiselt oligi klaver olnud lihtsalt klaver (meil oli näiteks kodus pianino nimega Красный Октябрь). Sisseastumisel tuli kirjutada mh kirjand, valides etteantud teemade seast; mäletan veel, et valisin teemaks „Reform ja revolutsioon ühiskonna arengus“ ja kirjutasin mh midagi Gorbatsšovist. Igatahes suur oli rõõm nendel, kes õigusteaduskonda sisse said.

Kui ma nüüd mõttes aega edasi kerin, siis hiljem New Yorgi Ülikoolis järeldoktorantuuris ütles professor Joseph Weiler seminaris meile, tudengitele, lause, mis kuidagi meelde sööbis: „Ärge võtke aineid, võtke inimesi.“ Mulle tundub, et see lause on võti ka Raul Naritsa tähenduse mõistmiseks Eesti akadeemilise õigushariduse loos. Õigupoolest ju aineid „valida“ polnudki võimalik, sest Raul Naritsa ained juurastuudiumi esimesel ja viimasel aastal olid Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas kohustuslike ainete seas. Õppetöö algas sageli kell 8:15 hommikul, mis tekitas siiaaani mällusööbinud maagilisi pilte ülikooli peahoonest (kus juristid mäletatavasti õppisid kuni 1997. aastani), näiteks pärast õist lumesadu. Õppematerjale nappis ja öelda, et kõik tudengid said kõigest õigusteoreetilisest aru, oleks arvatavasti liialdus. Eksamikis õpitu võiski ununeda, aga nende ainete õppejõud ise vaevalt! Mäletan, et hiljem juba ise noore õppejõuna sõitsime Marina Kaljurannaga Tallinnast Tartusse, sest olime Marina õigusteaduskonda esinema kutsunud, ja vestluses avaldas Marina, et oma Tartu õppejõududest mäletab ta kõige paremini just Raul Naritsat.

Üks põhjus, miks kõik mäletavad õigusteaduskonnast just Raul Naritsat ja tema aineid, on see, et tegemist on ilmselgelt retoorilise ürgtalendiga. Tegemist oli ajaga, kui õppejõud tuli auditooriumi ette ja siis ta kas suutis oma isiksusega ja rääkimismaneeriga inimesi kütkestada või eriti mitte. Raul Narits teadagi suutis ja põhjus oli kordumatus eluenergiast, mis temas on ja mida ta ka oma loengutesse küllaga pani. Kõik need hüüatused, maneerid ja *crescendo*'d, oluliste asjade kordused (*Jus est ars boni et aequi!*), hüperboolid, näited Eesti elust jne – need panid kuulama. Raul Naritsa loengud olid heas mõttes teatraalsed ja vaatemängulised. Peab tunnustama, et professor Naritsa meeldejäävaimate väljaütlemiste ülekordamine ja matkimine oli vähemalt minu sõpruskonna juuratudengite seas populaarne tegevus, ja nagu inglased ütlevad, ongi just imiteerimine siiramaid meelituse vorme. Samal ajal Raul Naritsat ja tema eksameid ka kardeti, sest taolisest teadmiste kontrollist läbisaamine polnud sugugi enesestmõistetav. Saksa sotsioloogi Max Weberi liigituse mõttes oli professor Naritsa puhul kindlasti tegu karismaatilise (akadeemilise) liidritüübiga. See ei allu alati ratsionaalsetele ning mõõdetavatele reeglitele ja kategoriseerimisele, vaid juhib oma isiksusega. Ehk siis ikkagi taas: ärge võtke (ainult) aineid, võtke ka inimesi!

1997.–1998. aastatel sain nn euroteaduskonna stipendiumi ja võimaluse olla Raul Naritsa õppeasistentideks õigusteaduskonnas. Mäletan, et tõlkisin midagi Karl Larenzilt meetodiõpetuses saksa keelest eesti keelde. Üldiselt aga lasi ta mul suhteliselt omatahtsi toimetada ja osutus selles mõttes väga tudengisõbralikuks „šefiks“. Arvatavasti just siis sain osa mõnest esimesest õigusteaduskonna jõulupeost, kus õppejõud avanesid ka inimestena. Pole kahtlustki, et nendel koosolemistel oli Raul tihti seltskonna hinge rollis. Ajapikku sain teada uusi huvitavaid tahkusi Rauli biograafiast, mida igauks ei teadnudki – näiteks, et ta oli mängufilmis „Kevade“ teinud rolli kirikumõisa poiste seas või et Moskva Riiklikus Ülikoolis õppides oli üheks tema seminarijuhendajaks olnud Valeri Zorkin, tänane Vene Konstitutsioonikohtu president.

Pärast ise pikemalt välismaal õppimist tulin lõpuks 2003. aastal õigusteaduskonda päriselt tööle. Sellele eelnes meelde jääv õhtusöök Raul Naritsa Tartu kodus, kus ta ise kõrgel tasemel kokkamiskunsti demonstreeris. Kuid nendest aastatest õigusteaduskonnas mäletan seda, et Raul Narits oli alati olemas ja kohal – mitte ainult vaimses mõttes, vaid ka füüsiliselt, s.t oma Iuridicumis kabinetis Näituse tn 20. Tema jaoks oli ilmselt auasi ja põhimõtte küsimus, et juhtivad õppejõud peavad olema Iuridicumis kohal ning vajadusel ka tudengitele ja kolleegidele kättesaadavad. Mõeldes sellele, kui keeruliselt käis õigusteaduskonna profesuuri komplekteerimine 1990. aastate alguses, siis sobibki Raul Naritsa iseloomustamiseks tähelepanek, et ta oli omas ajas omal kohal ja jäi oma kohale; militaarses võrdluses võiks öelda, et hoidis oma rindelõiku. Minule kui nooremale õppejõule oli oluline ja hea teada, et keegi oli veel kohal; et teadlased ja õppejõud poleks oma töös üksi. Siiski oli avaliku õiguse instituudi juhatamine toona unikaalne aeg ja positsioon, sest kõik, kes on tänases Eesti juuras tegijad, käisid ju professor Naritsa kaaluva pilgu alt läbi.

Tuleviku õigusajaloolased saavad Raul Naritsa aega arvatavasti hindama nii, et tema ja tema õigusteadlaste põlvkonna – pean silmas ka Paul Varulit, Kalle Meruskit ja Jaan Sootakit – tööalaseks eluülesandeks jäi läbi viia Eesti õigusteaduse ja -hariduse üleminek ühest ajastust teise, nõukogude (okupatsioonija) õigusest Eesti Vabariigi ja hiljem ka Euroopa Liidu õigusesse. Nad tegid seda nii hästi kui oskasid, aga tagantjärele võib ütelda, et pigem ikkagi väga hästi. Olles noorema kolleegina näinud neid nii triumfidel kui ka raskemetel hetkedel, julgen hinnata, et enamasti andsid nad endast kõik, mida anda oli. Tehes oma tööd, pidid nad ise käigu pealt kogu aeg ümber õppima: vene keelelt kui rahvusvahelise teaduse keelelt saksa ja inglise keelele, grantide kirjutamist, uue ajastu teadus- ja kõrgharidusbürokraatiat oma h-indeksite ja atesteerimistega, mängureeglite muutmise ja jne. 28. augustil 2022 andis Tartu Ülikooli rektor Toomas Asser Toomemäel pidulikult aktusel professor Naritsale üle ka ülikooli teenetemärgi „100 semestrit Tartu Ülikoolis“.

Lõpuks jääbki sõelale vaid oluline ja see on muuhulgas see, et kui mitmelt põlvkonnalt Tartus juurat õppinud inimestelt küsida, keda ja mida nad oma õpingutest mäletavad, siis üsna tihti saab vastuseks: Raul Naritsat ja tema loenguid. Arvan, et sellise unikaalse, inimesi päriselt puudutava mõjufaktori vastu ka näiteks kõrgeim h-indeks eriti hästi ei saa.

Ad multos annos, hea Raul!

Autorist: Lauri Mälksoo on Tartu Ülikooli rahvusvahelise õiguse professor ja avaliku õiguse osakonna juhataja.